

Przemysław Paweł Grzybowski

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

E-MAIL: lsmp@ukw.edu.pl ORCID: 0000-0002-7993-2569

Studium recenzyjne książki Sławomira W. Malinowskiego
*Telewizja Dziewcząt i Chłopców (1957–1993).
Historia niczym baśń z innego świata,*
Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2020, ss. 357

STRESZCZENIE

Celem studium jest przedstawienie okoliczności opublikowania monografii Sławomira W. Malinowskiego *Telewizja Dziewcząt i Chłopców (1957–1993). Historia niczym baśń z innego świata* oraz głównych wątków i idei w niej zawartych. W omawianej książce została opisana działalność redakcji Telewizji Polskiej adresowana do dzieci i młodzieży, charakteryzująca się wyjątkowymi walorami edukacyjnymi. Podejmowane wątki dotyczące szeroko pojętej edukacji medialnej niewątpliwie stanowią przedmiot zainteresowania pedagogiki, nie tylko w kontekście historycznym, lecz również metodycznym.

SŁOWA KLUCZOWE: telewizja, dziecko, edukacja, edukacja medialna, pedagogika

Monografia autorstwa Sławomira W. Malinowskiego (2020) to książka niezwykła. Mimo że jej tytuł sugeruje kronikarskie opracowanie na temat działalności jednej z redakcji polskiej telewizji publicznej, to w rzeczywistości jest to opowieść (auto)biograficzna, z której wieloma wątkami mogłoby się utożsamiać wiele czytelniczek i czytelników wychowanych na programach *Telewizji Dziewcząt i Chłopców* (TDC). O popularności podjętej w niej tematyki świadczy fakt, że w kwietniu 2022 roku ukazał się trzeci nakład tego tytułu, co jest rzadkością w przypadku publikacji dotyczących edukacji.

Posiłkując się fragmentami filmów (zwłaszcza autorskiej serii dziewięciu obrazów bezpośrednio nawiązujących do problematyki książki) (Malinowski, 2009a; 2009b; 2009c; 2009d; 2009e; 2009f; 2009g; 2009h; 2009i), wywiadów, publikacji oraz dokumentów związanych z programami telewizyjnymi i audycjami radiowymi, autor przedstawia okoliczności, w których praca i doświadczenia redaktorów TDC wzbogaciły życie tysięcy polskich dzieci i młodzieży, ich rodzin, znajomych, podopiecznych w masowych akcjach. Jest

to więc wielobarwna mozaika osobistych historii, podana w formie bogato ilustrowanej gawędy, którą charakteryzuje przystępność języka, lekkość stylu i czytelność przykładów.

Książka ta świetnie wpisuje się w nurt publikacji o charakterze kronikarskim i wspomnieniowym dotyczącym popularnej twórczości literackiej, filmowej i publicystycznej dla dzieci, młodzieży i dorosłych w czasach PRL (Bojarski, 2020; Łazarz, 2006; Łopuszański, 2009; Potkaj, 2019; Varga, 2019). Swoiste wprowadzenie do niej stanowi wydana kilka miesięcy wcześniej publikacja innego autora (Wasielewski, 2019), w której został przedstawiony wybrany wątek programu *Niewidzialna Ręka* oraz biografia redaktora programu Macieja Zimińskiego (Zimiński, 1970a; 1970b), będącego także głównym bohaterem monografii Sławomira M. Malinowskiego *Telewizja Dziewcząt i Chłopców (1957–1993). Historia niczym baśń z innego świata*, którego pamięci została ona zadedykowana.

Treść książki współtworzą dwie komplementarne części. Na pierwszą z nich składają się rozdziały I–VII, w których mowa o zapoczątkowanej w środowisku harcerskim pracy edukacyjnej zespołów oraz współpracowników TDC, „Świata Młodych”, społecznych efektach ich wysiłku, a także o ich recepcji w różnych środkach masowego komunikowania. Autor przypomina niewątpliwie unikalne okoliczności realizacji programów dla dzieci, takich jak *Ekran z Bratkiem*, *Klub Pancernych*, *Latający Holender*, *Niewidzialna Ręka*, *Zwierzyniec* i innych mniejszych produkcji. Część druga (rozdziały VIII–XII) to połączone ze sobą fragmenty wywiadów, nie tylko z ludźmi ekranu, w których przewijają się wyjątkowe osobowości TDC, takie jak (w układzie alfabetycznym): Artur Barciś, Bohdan Butenko, Maciej Damięcki, Bohdan Sienkiewicz, Michał Sumiński i – oczywiście – Maciej Zimiński.

Zarówno w rozdziałach o charakterze kronikarskim, jak i w tych zawierających wywiady z gwiazdami TDC, autor odwołuje się do archiwalnych wydawnictw, listów od widzów, artykułów prasowych itp. Jednocześnie wyjaśnia mniej doświadczonym i młodszym czytelnikom fakty z przeszłości charakterystyczne tylko dla PRL-owskiej rzeczywistości, a także przybliża w przypisach sylwetki cytowanych osób, charakterystyki wspomnianych miejsc i instytucji. Dzięki temu książka ta ma niewątpliwą wartość edukacyjną. Przybliżanie spraw tamtych lat, dziś często opacznie rozumianych, wręcz deprecjonowanych w propagandzie tzw. polityki historycznej, to istotne podejście do przeszłości, które wielu czytelnikom tej książki pozwoli odnaleźć w niej samych siebie i z dumą oświadczyć: „Ja też to oglądałem, też byłem członkiem tych klubów, też wraz z przyjaciółmi radośnie bawiłem się i pomagałem innym”.

Szkoda tylko, że przypisy zostały zamieszczone w osobnym bloku na końcu książki, a nie u dołu każdej strony. Ten zabieg redakcyjny znacznie utrudnia lekturę i może pozbawić czytelników, którzy nie zadadzą sobie trudu kartkowania książki w poszukiwaniu przypisów, wielu istotnych dopowiedzeń.

Autor ukazał jasną stronę życia dzieci w PRL, dla których mimo trudności materialnych, uczestnictwo w akcjach TDC i możliwość rozwijania swych pasji w dobrym towarzystwie były nie tylko sposobem spędzania czasu wolnego, ale także wartościowej edukacji, hartowania charakteru i spełniania marzeń na miarę możliwości.

Można stwierdzić, że książka ta stanowi jedyny w swoim rodzaju, oparty na faktach, elementarz masowych działań edukacyjnych w przestrzeni publicznej, podejmowanych z inicjatywy i inspiracji pełnych pasji dziennikarzy. Autor wykazuje, jak efektywnie ludzie z pasją byli w stanie zachęcić dzieci i młodzież do działań prospołecznych, do wspólnego robienia rzeczy małych i wielkich.

W wielu miejscach tej książki zarówno autor, jak i jego rozmówcy, podkreślają, że dziennikarze TDC nie mówili do dzieci, lecz rozmawiali z dziećmi. Realizowali przez to korczakowski ideał traktowania dziecka jak równoprawnego partnera w dyskusji i działaniach. Wielokrotnie cytowany w tej książce Maciej Zimiński (Malinowski, 2009; 2020, s. 29–30) zwraca uwagę, że widzowie TDC nie byli do czegokolwiek zmuszani; redakcja jedynie sugerowała podjęcie pewnych działań nawiązujących do wypowiedzianych przez widzów pomysłów. Mówi też o zaufaniu telewidzów, którzy mieli wpływ na tworzenie programów.

Przyznać należy, że do takiego właśnie ideału nawiązał Zbigniew Kwieciński (1995, s. 13–20) w definicji edukacji, sformułowanej wiele lat po powstaniu TDC i wielkim sukcesie jej poszczególnych akcji. Model edukacji realizowany przez zespół TDC polegał właśnie na udzielaniu wsparcia, inspirowaniu, podsycaniu właściwego dzieciom bezinteresownego entuzjazmu i chęci działania dla innych oraz z innymi na różnych płaszczyznach życia społecznego. Dobroć, miłość, pomaganie – to upowszechnianie przez TDC kategorie pojęciowe i wartości dziś prawie nieobecne w dyskursie pedagogicznym. Dlatego też, mimo że autor nie jest pedagogiem i nie powołuje się na literaturę pedagogiczną, można uznać jego monografię za jedną z najważniejszych książek pedagogicznych ostatnich lat i polecić jej lekturę nie tylko miłośnikom wspomnień, ale także pedagogom, nauczycielom, studentom, rodzicom i tym wszystkim, którzy poszukują dobrych wzorców edukacji.

W opisanych w książce, realizowanych przez zespół TDC akcjach *Klubu Pancernych* i *Niewidzialnej Ręki* niewątpliwie można odnaleźć zapal

czesnych wolontariuszy Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy i podobnych masowych inicjatyw społecznych. Tym bardziej warto poczytać o korzeniach tych akcji sprzed lat.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że mimo upolitycznienia rzeczywistości PRL, efektem działań redakcji TDC były programy oświatowe i edukacyjne bez cienia propagandy (zamiast niej kształtowano postawy społeczne, życzliwość, pomaganie innym, robienie czegoś wspólnie), a zakres przekazywanych w nich informacji był o wiele większy niż we współczesnych programach dla dzieci, ograniczanych przez korporacyjne szablony i lokowanie produktów. Lektura tej książki pozwala uświadomić sobie, jak bardzo brakuje dzisiaj w środkach masowego komunikowania takich inicjatyw jak TDC, która już w czasach swojej świetności podziwiana była przez światową awangardę dziennikarzy i programów dla dzieci.

Książka Malinowskiego to monografia, w której został opisany fenomen dzieci czytających książki i piszących listy piękną polszczyzną. TDC kształtowała bowiem kulturę żywego słowa, kulturę literacką i kulturę filmową. Każdą nowość książkową dla dzieci i młodzieży omawiano w *Ekranie z Bratkiem*, zapraszano reżyserów kolejnych seriali, by opowiedzieli o książkach, na podstawie których zostały nakręcone filmy. Aby rozwiązać zagadki czy wykonać zadania z programów TDC, trzeba było szukać informacji w książkach, almanachach, podręcznikach, śledzić wydarzenia w prasie, co kształtowało nawyk czytania i wzbogacało kulturę literacką młodych widzów. Budowało też miłość do zwierząt (wykonywanie legowisk dla psów, dbanie o czystość misek), postawy związane z ochroną środowiska, realizowano akcje przeciwpożarowe. W ramach przemyślanej edukacji historycznej widzowie TDC poznawali etos polskiego rycerstwa i polskiej tradycji militarnej, a w oparciu o losy bohaterów literackich i filmowych (Gniewko, Pan Wołodyjowski, Janek Kos) kształtowały się ich postawy patriotyczne. Członkowie *Niewidzialnej Ręki* wspominając akcje, w których brali udział, zwrócili uwagę, jak bardzo zaważyły one na ich całym życiu. Fakt ten nie dziwi, skoro programy służyły propagowaniu dobrych wzorców postępowania na zasadzie „jeśli robisz coś – rób dobrze” – jak bohaterowie serialu, którzy nie tolerowali kłamstwa, a słowo honoru było gwarancją przyzwoitości. W *Piątku z Pankracym czy Porze na Telesfora* natomiast propagowano używanie słów, takich jak „proszę”, „dziękuję”, „przepraszam”.

Na szczególną uwagę zasługuje też wątek dotyczący likwidacji TDC dokonanej na fali przemian politycznych w Telewizji Polskiej. W książce mowa jest o barbarzyństwie likwidatorów redakcji, której archiwum poszło na przemiał, scenografię zniszczono, a za czasów prezesury Andrzeja Drawicza zaczęło się

usuwanie z telewizyjnej ramówki programów, które narodziły się przed 1989 rokiem, mimo że podobały się widzom. Ten wątek stanowi stale aktualne ostrzeżenie przed niebezpieczeństwem ingerowania polityków w sprawę edukacji.

Monografia Sławomira W. Malinowskiego *Telewizja Dziewcząt i Chłopców (1957–1993). Historia niczym baśń z innego świata* ukazuje wzorce działalności edukacyjnej i publicystycznej w telewizji publicznej, wolne – mimo atmosfery i nacisków wynikających z ustroju politycznego – od propagandy i indoktrynacji politycznej. Ich przedstawienie stało się szczególnie istotne w dobie współczesnego upolitycznienia tzw. mediów narodowych, przywraca bowiem pamięć o możliwych dobrych praktykach, odwadze i rzetelności dziennikarzy pracujących dla dzieci i młodzieży w redakcjach telewizji, radia i czasopism.

To niewątpliwie jedna z najważniejszych publikacji w coraz bardziej popularnym nurcie pedagogiki pozytywnej.

BIBLIOGRAFIA

- Bojarski, P. (2020). *Fiedler. Głód świata*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Kwieciński, Z. (1995). *Socjopatologia edukacji*. Olecko: Mazurska Wszechnica Nauczycielska.
- Łazarz, M. (2006). *Czterej Pancerni i pies. Przewodnik po serialu i okolicach*. Wrocław: Torus Media.
- Łopuszański, P. (2009). *Pan Samochodzik i jego autor. O książkach Zbigniewa Nienackiego dla młodzieży*. Warszawa: Wydawnictwo Nowy Świat.
- Malinowski, S.W. (2020). *Telewizja Dziewcząt i Chłopców (1957–1993). Historia niczym baśń z innego świata*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Potkaj, T. (2019). „Przekrój” Eilego. *Biografia całego tego zamieszania z uwzględnieniem psa Fafika*. Kraków: Mando.
- Varga, K. (2019). *Księga dla starych urwisów. Wszystko, czego jeszcze nie wiecie o Edmundzie Niziurskim*. Warszawa: Wydawnictwo Czerwone i Czarne.
- Wasielewski, M. (2019). *Niewidzialna ręka*. Warszawa: Wielka Litera.
- Zimiński, M. (1970a). *Telewizja inspirująca dla dzieci*. Warszawa: Wydawnictwa Radia i Telewizji.
- Zimiński, M. (1970b). *Zeszyty TDC*. Warszawa: Wydawnictwa Radia i Telewizji.

FILMOGRAFIA

- Malinowski, S.W. (2009a). *Ekran z Bratkiem cz. 1*. Leader Film.
- Malinowski, S.W. (2009b). *Ekran z Bratkiem cz. 2*. Leader Film.
- Malinowski, S.W. (2009c). *Klub Pancernych*. Leader Film.
- Malinowski, S.W. (2009d). *Latający Holender*. Leader Film.
- Malinowski, S.W. (2009e). *Maciej Zimiński*. Leader Film.
- Malinowski, S.W. (2009f). *Niewidzialna Ręka*. Leader Film.
- Malinowski, S.W. (2009g). *Pan Zwierzyniec*. Leader Film.
- Malinowski, S.W. (2009h). *TDC cz. 1*. Leader Film.
- Malinowski, S.W. (2009i). *TDC cz. 2*. Leader Film.

SUMMARY

A review study of Sławomir W. Malinowski's book *The Girls and Boys Television (1957–1993). A story like a fairy tale from another world*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2020, pp. 357

The aim of the study is to present the circumstances of publishing the monograph by Sławomir W. Malinowski *The Girls and Boys Television (1957–1993). A story like a fairy tale from another world* and the main themes and ideas contained therein. This book describes the activity of one of the editorial offices of Polish Television, addressed to children and teenagers, characterized by exceptional educational values. The topics discussed in the book concern the broadly understood media education. Undoubtedly, they are of interest to pedagogy, not only in the historical context, but also in the methodological context.

KEY WORDS: television, child, education, media education, pedagogy